

Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

H2160

Duindoornstruwelen

Oktober 2022, John Janssen

Samenvatting

Duindoornstruwelen (H2160) bevatten nagenoeg alle struwelen in de duinen, en komen voor meer dan 95% van de verspreiding en oppervlakte voor binnen Natura 2000-gebieden. Voor vrijwel alle kust- en duingebieden zijn instandhoudingsdoelen voor dit habitatype geformuleerd. In Europees opzicht gaat het niet om een groot aandeel van dit habitatype, aangezien het wijdverspreid voorkomt, maar - net als in een aantal andere Europese landen - vormen deze struwelen een bedreiging voor de korte begroeiingen (graslanden) van de duinen. De oppervlakte is sterk toegenomen sinds de jaren 1950 door een combinatie van verstarring, stoppen van landgebruik en het wegvallen van konijnenbegrazing. In de Afgesloten zeearmen is een recente afname te zien, door natuurlijke ontwikkeling naar bos; hier wordt geen behoudsdoel voorgesteld, aangezien het om relatief onnatuurlijke standplaatsen van dit habitatype gaat met een matige kwaliteit.

I. Advies uit de bouwsteen

Landelijk doel

Vigerende landelijke doel (uit doelendocument, ministerie van LNV 2006)

Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.

Enige achteruitgang in oppervlakte is toegestaan ten gunste van uitbreiding oppervlakte van habitattypen grijze duinen (*H2130), vochtige duinvalleien (H2190) of duinbossen (H2180), mits de totale oppervlakte van goed ontwikkelde vormen niet afneemt

Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2030

Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.

Enige achteruitgang in oppervlakte is toegestaan ten gunste van uitbreiding oppervlakte van habitattypen grijze duinen (*H2130), vochtige duinvalleien (H2190) of duinbossen (H2180) en andere bossen in de Afgesloten zeearmen, mits de landelijke SvI gunstig blijft

Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2050

Gunstige verspreiding, oppervlakte en kwaliteit

Voorstel Gunstige Staat van Instandhouding

Verspreiding, oppervlakte en structuur en functies waarbij de ecologische variatie en populaties van karakteristieke soorten flora en fauna in ons land duurzaam kunnen worden behouden.

Vooralsnog gelden de volgende streefwaarden, waarbij op het moment dat deze bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden.

Verspreidingsgebied: 5600 km²

Oppervlakte: 37 km²

Structuur en functie: ≥75% voorkomens in goede conditie, ≤15% in slechte conditie

Typische soorten: ≥75% karakteristieke soorten flora en fauna in goede staat, ≤15% in slechte staat

Regionale opgave

Het aandeel voorkomens per regio (provincies en rijkswateren) in het verspreidingsgebied is in tabel 1 weergegeven. De opgave is nergens groot (behoudsopgave), maar voor de Afgesloten zeearmen mag

(en zal) het type door natuurlijke successie afnemen. In het dynamische duinlandschap van de duingebieden kan het type telkens op een andere locatie behouden blijven.

De maatregelen om dit type te behouden in een gunstige toestand vereisen geen specifieke aanpassingen van het kustbeleid en natuurbeheer zoals dat de afgelopen tijd is uitgevoerd. Wel is het zaak om de goede voorbeelden (die van belang zijn voor behoud van de kwaliteit) te behouden. De betere voorbeelden komen voor in het kalkrijke duindistrict van (Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland).

Tabel 1. Oppervlakte-aandeel van duinstruwelen (H2160) in de gebieden van de belangrijkste bevoegde gezagen (provincies en Rijkswaterstaat), op basis oppervlaktegegevens in de Natura 2000-gebieden, met indicatie van grootte van de opgave voor de periode 2030/2050.

Regio (bevoegd gezag)	Aandeel	Opgave
Zoute Rijkswateren -Wadden en Noordzeekustzone	< 5%	± (behoudsopgave)
Zoute Rijkswateren -Zuidwestelijke Delta	5-10%	0 (geen behoudsopgave)
Friesland	< 5%	± (behoudsopgave)
Noord-Holland	40-50%	± (behoudsopgave)
Zuid-Holland	25-30%	± (behoudsopgave)
Zeeland	10-25%	± (behoudsopgave)

Prioriteit

Gemiddeld

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (Svl)

Ecologische en geografische variatie

Er worden geen subtypen onderscheiden, maar er is wel verschil tussen duindoornstruwelen in de kalkrijke duinen, de kalkarme duinen en de Afgesloten zeearmen. De duindoornstruwelen in de kalkrijke duinen kunnen zich tot hoge, soortenrijke struwelen ontwikkelen, met hoge natuurwaarde. Uiteindelijk zullen ze overgaan in bos of (lokaal) instorten tot duingrasland. In het kalkarme waddendistrict vindt minder successie naar hoog struweel plaats, en treedt ook veel regressie op. In de Afgesloten zeearmen betreft het struwelen op wat voedselrijkere (kleiigere) bodem, met daardoor meer ruigtesoorten. Hier hebben de struwelen een tijdelijk karakter en ontwikkelen ze zich snel tot bos of braamstruweel.

Staat van Instandhouding

De Svl van de Witte duinen is als volgt gerapporteerd in 2019 (Adams et al. 2020):

Verspreiding	gunstig
Oppervlakte	gunstig
Structuur & functie	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig
Staat van Instandhouding	gunstig

Verspreiding

Het habitatype komt langs de hele kust voor.

Trends

Na 1994 heeft het type zich sterk uitgebreid (naar schatting 10-20% toename), ten koste van onder meer duingrasland (Bijlsma et al. 2014).

Voorstel gunstige Staat van Instandhouding

De gunstige waarden voor verspreidingsgebied en oppervlakte zijn gebaseerd op Bijlsma et al. (2014), maar wat betreft de oppervlakte gecorrigeerd voor nieuwe oppervlakte-gegevens (t0-waarden). Het verspreidingsgebied bedraagt 6200 km² volgens de 2019-rapportage. Dit ligt boven de gunstige referentiewaarde van 5600 km².

De oppervlakte werd in 2013 gerapporteerd als 82 km², maar die waarde dient gecorrigeerd te worden naar 58 km². De oppervlakte uit 2013 is overgenomen in de 2019-rapportage, waarbij de trend positief is gerapporteerd. De som oppervlakte in het Aeries-bestand uit 2017 bedraagt echter 48 km². Er is dus waarschijnlijk een afname, maar deze speelt niet door in de Svl beoordeling omdat de oppervlakte nog steeds boven de gunstige referentiewaarde ligt. Het is onduidelijk wat precies een goede referentiewaarde is, maar die lag waarschijnlijk lager in de (voorlopig gehanteerde) referentieperiode van vóór 1990 (vóór de tweede virusziekte onder konijnen).

Voor een landelijk gunstige structuur en functie geeft de Europese Commissie (2017) als richtlijn dat een groot deel (>90%) van de oppervlakte in een goede staat moet zijn. Het getal is voor de Nederlandse situatie erg hoog en mogelijk ook niet noodzakelijk. We gaan ervan uit dat een dermate groot aandeel van de oppervlakte in een goede toestand moet zijn dat het voldoende is voor duurzaam behoud van de ecologische variatie én de populaties van karakteristieke soorten flora en fauna. Het advies is om in Nederland een streefwaarde van ten minste 75% in een goede conditie en hoogstens 15% in een slechte conditie te hanteren, waarbij op het moment dat deze waarden bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden. De structuur en functie zijn in eerdere rapportages altijd gunstig (FV) gerapporteerd, op basis van expert beoordelingen.

Het landelijke toekomstperspectief is gunstig als de drie andere aspecten (verspreidingsgebied, oppervlakte, structuur & functie) gunstig zijn, en de balans tussen drukfactoren en bedreigingen enerzijds en maatregelen anderzijds niet zodanig uitpakt dat een verslechtering van de Svl-score wordt voorzien binnen één of twee rapportageperiodes.

Tabel 2. Informatie over de actuele toestand en gunstige referentiewaarde van aspecten die betrokken zijn bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (Svl). Referentiewaarden zijn ontleend aan Bijlsma et al. (2014), landelijke oppervlaktes aan Janssen et al. (2014), tenzij anders vermeld.

Aspecten kerngetallen Svl	Periode	Waarde
Verspreidingsgebied	2007-2018	6200 km ²
Beoordeling trend in verspreidingsgebied	2001-2018	stabiel
Gunstige referentiewaarde verspreidingsgebied (FRR)	n.v.t.	5600 km ²
Oppervlakte	2017	4360 ha (t0-waarde)
Beoordeling trend in oppervlakte	2009-2020	toename
Gunstige referentiewaarde oppervlakte (FRA)	n.v.t.	3700 ha
Structuur & functie op basis van lokale beoordelingen/ van NDFF flora-gegevens (soorten)	2007-2018	n.v.t. (te weinig karakteristieke soorten)
Typische soorten (Rode Lijst-status en trend soorten)	2005-2016	n.v.t. (te weinig karakteristieke soorten)
Beoordeling trend structuur en functie (incl. typische soorten)	2005-2016	stabiel
Gunstige Referentiewaarde structuur & functie en typische soorten	n.v.t.	≥75% goed, ≤15% onvoldoende
Beoordeling overall trend	2001-2018	stabiel

Indicatoren goede conditie op lokaal niveau

De definitie en toepassing van structuur & functie betekenen dat er een beoordeling gedaan moet worden van de condities op lokaal niveau. De volgende indicatoren kunnen worden gebruikt om de conditie op lokaal niveau te beoordelen:

Overall indicatie voor goede conditie:

- stabiele of positieve trend karakteristieke soorten flora
- stabiele of positieve trend karakteristieke soorten fauna

Structuur:

- op gebiedsniveau balans tussen de verschillende structuurtypen in de duinen
- gering aandeel of afwezigheid exoten
- gevarieerde leeftijdsopbouw met o.a. hoge, soortenrijke struwelen

Functie:

- oppervlakte (samenhangend, binnen dispersieafstanden) voldoende voor duurzame populaties fauna
- stikstofdepositie onder de KDW (KDW bedraagt 2000 mol N/ha/jr in Van Dobben et al. 2012), als indicator voor veel moeilijker te meten abiotische bodemkenmerken, bodemflora- en fauna, en kwaliteit van het voedselweb

2. Landelijke opgave

Behoud van de huidige verspreiding en kwaliteit. De oppervlakte ligt waarschijnlijk behoorlijk ver boven de gunstige referentiewaarde. Afname van de actuele oppervlakte is daarom toegestaan ten gunste van duingraslanden, duinvalleien en duinbossen, maar ten laagste tot de gunstige referentiewaarde. De omschrijving van het landelijk doel is dan ook iets aangepast ten opzichte van het doelendocument uit 2006.

III. Haalbaarheid**1. Knelpunten en maatregelen****Knelpunten**

In tabel 3 staan de drukfactoren (knelpunten) genoemd die de verspreiding, oppervlakte en kwaliteit van de Witte duinen negatief beïnvloeden.

Tabel 3. Drukfactoren die een GSvl van de Witte duinen in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is. Achter de drukfactor staat de code uit de Europese lijst van drukfactoren genoemd en de code uit de standaardlijst van Schmidt (2020).

Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
Successie (naar bos) of regressie (door afsterven duindoorn) (L02) (FB5)	L	Ja	ja
Stikstofdepositie (J03) (FA1)	L	Ja?	ja (niet in alle gebieden is de depositie even hoog)
Verstoring broedvogels door recreatie (F07) (FD1)	L	Ja	ja

- *Successie*: de duindoornstruwelen maken onderdeel uit van een dynamisch landschap waarbinnen ze zich (soms snel) kunnen ontwikkelen uit open duingebied en grasland, kunnen door ontwikkelen naar bos, of instorten waarbij opnieuw duingrasland ontstaat. Door voldoende dynamiek in het duingebied te houden, en begrazing toe te passen, kan er voldoende struweel (op soms wisselende locaties) behouden blijven
- *Stikstofdepositie*: de huidige stikstofdepositie lijkt geen belangrijke drukfactor op basis van de positieve trends van het habitatype; dit is waarschijnlijk te danken aan de relatief hoge KDW en de grote dynamiek in het duingebied, waardoor er in beperkte mate bodemvorming optreedt.
- *Verstoring broedvogels*: zie bouwstenen broedvogels

Regionale verschillen**Maatregelen****Regionale verschillen**

Er zijn behoorlijke regionale verschillen. De duinstruwelen in de kalkrijke duinen kunnen zich tot hoge, soortenrijke struwelen ontwikkelen en vervolgens overgaan in bos. In het kalkarme

waddendistrict gebeurt dit minder en treedt ook veel regressie op. In de Afgesloten zeearmen betreft het struwelen op wat voedselrijkere (kleiigere) bodem, met daardoor meer ruigtesoorten.

Kennisleemtes

n.v.t.

2. Beoordeling haalbaarheid landelijke opgave

Op dit moment zijn verspreidingsgebied, oppervlakte en structuur en functie in een goede toestand. De landelijke opgave om deze toestand te behouden is relatief gering. Het habitatype wordt vooral als bedreiging voor andere, korte duinhabitatypen gezien. De oppervlakte mag daarom afnemen, maar wel hoogstens tot een niveau waarbij nog steeds de gunstige referentie voor oppervlakte en structuur en functie worden gehaald.

Geconcludeerd wordt dat er geen belangrijke drukfactoren zijn die het behouden van een GSvl in de weg staan.

3. Advies landelijk doelen

Tussendoel 2030:

Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.

Enige achteruitgang in oppervlakte is toegestaan ten gunste van uitbreiding oppervlakte van habitatypen grijze duinen (*H2130), vochtige duinvalleien (H2190) of duinbossen (H2180), mits de landelijke Svl gunstig blijft

Landelijk doel 2050:

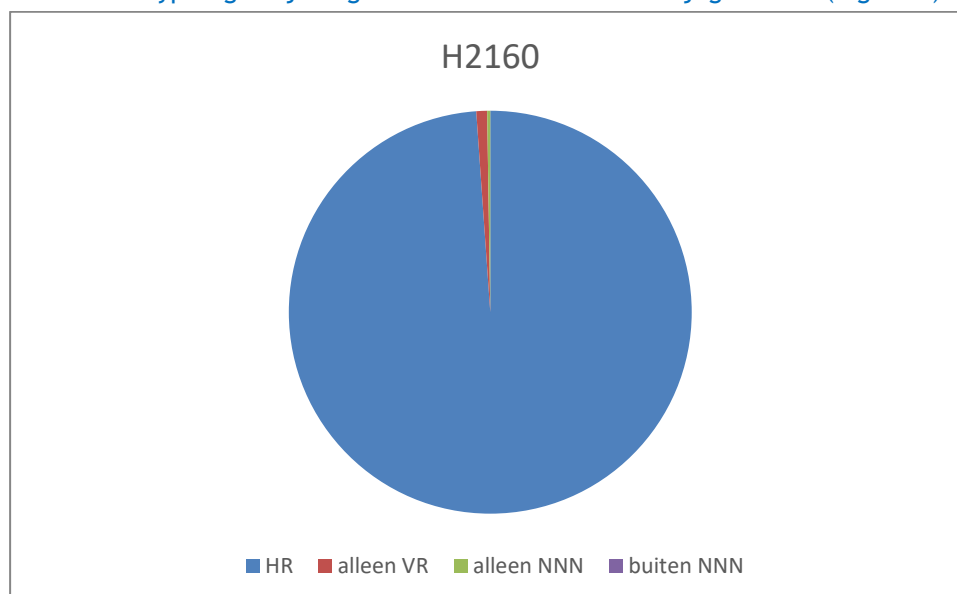
Behoud verspreiding, oppervlakte en kwaliteit.

Enige achteruitgang in oppervlakte is toegestaan ten gunste van uitbreiding oppervlakte van habitatypen grijze duinen (*H2130), vochtige duinvalleien (H2190) of duinbossen (H2180), mits de landelijke Svl gunstig blijft

IV. Regionale opgave

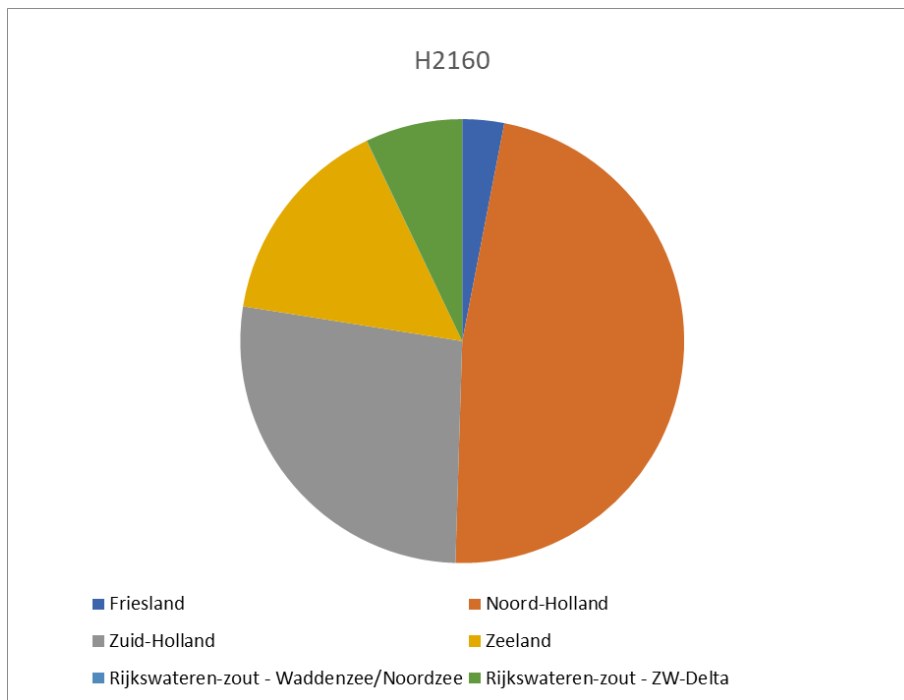
Verdeling over gebieden en regio's

Het habitatype ligt vrijwel geheel binnen Habitatrichtlijngebieden (Figuur 3).

Figuur 3. Aandeel van de verspreiding van habitatype Grijze duinen binnen Habitatrichtlijngebieden (HR), buiten HR in Vogelrichtlijngebieden (alleen VR), buiten VHR binnen het Natuurnetwerk Nederland (alleen NNN), en buiten deze beschermde gebieden (buiten NNN)

Op basis van habitatkaarten zijn specifiek de drie kustprovincies van de kalkrijke duinen belangrijk voor H2160 (figuur 4). In de Zoute Rijkswateren van het Zuidwestelijke Deltagebied zal de oppervlakte van het habitatype geleidelijk afnemen door successie.

Figuur 4. Geschatte oppervlakte aan habitatype H2160 in regio's op basis van oppervlaktes in Natura-2000-gebieden (databron: Sitters & Schmidt in prep.).

De acht gebieden met de grootste oppervlakte zijn:

Kennemerland-Zuid	187 ha
Kop van Schouwen	598 ha
Meijndel & Berkheide	577 ha
Noordhollands Duinreservaat	373 ha
Duinen Goeree & Kwade Hoek	305 ha
Grevelingen	256 ha
Duinen en Lage Land Texel	152 ha
Solleveld & Kapittelduinen	111 ha

De andere duingebieden hebben oppervlakten van 0.5 ha tot 80 ha.

Advies regionale opgave

Kalkarme duinen

Geringe opgave: behoud oppervlakte en kwaliteit, maar achteruitgang oppervlakte ten gunste van andere duinhabitats is toegestaan

Kalkrijke duinen

Gemiddelde opgave: behoud oppervlakte en kwaliteit, maar achteruitgang oppervlakte ten gunste van andere duinhabitats is toegestaan; hierbij moet wel aandacht blijven bestaan voor behoud van de kwalitatief goed ontwikkelde duinstruwelen

Afgesloten zeearmen

Geen opgave: achteruitgang van oppervlakte (met matige kwaliteit) is hier toegestaan ten gunste van natuurlijke ontwikkeling van (duin)bos

V. Prioritering

Urgentie: nee

Europees belang: zeer groot

Uit het profielendocument: *Nederland draagt een grote verantwoordelijkheid voor het habitattype. Ten eerste vanwege de omvang van de oppervlakte in ons land. Verder is de verscheidenheid aan struweelsoorten in de goed ontwikkelde voorbeelden van duindoornstruwelen groot. Ook ligt ons land centraal in het verspreidingsgebied.*

Conflicterende/samengaande doelen en beleidsopgaves:

Verdere uitbreiding van struweel gaat in de duinen ten koste van korte begroeiingen, met name duingraslanden, met alle daarvan afhankelijke vogels en andere diersoorten. Vandaar dat er een balans wordt nagestreefd tussen de hoeveelheden korte en hogere begroeiing in het duingebied. In de randen van dit soort struwelen kunnen populaties van de Nauwe korfslak voorkomen.

Advies voor prioritering:

Gemiddeld

Literatuur

- Adams, A., R.-J. Bijlsma, G. Bos, S. Clerkx, J. Janssen, A. van Kleunen, W. Remmelts, N. van Rooijen, J. Schaminée & A. Schmidt (2020). Vogel- en Habitatrichtlijn-rapportage 2019. Brochure, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Bijlsma, R.J. & J.A.M. Janssen, met medewerking van G. Bos, G.W.A. Ottburg & H. Sierdsema (2021). Ecologisch beoordelingskader voor doelbereik in Natura 2000-gebieden. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3068, Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Bijlsma R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 125, Wageningen.
- DG Environment (2017). Reporting under Article 17 of the Habitats Directive: Explanatory notes and guidelines for the period 2013-2018. http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.
- Haveman, R. & A.M.M. van Haperen. (2008). Braamrijke duinstruwelen in Nederland. Stratiotes, 36/37, 62-86.
- Janssen, J.A.M. (red.), R.J. Bijlsma (red.), G.H.P. Arts, M.J. Baptist, S.M. Hennekens, B. de Knecht, T. van der Meij, J.H.J. Schaminée, A.J. van Strien, S. Wijnhoven, T.J.W. Ysebaert (2020). Habitatrichtlijnrapportage 2019: Annex D Habitattypen. Achtergronddocument. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-technical report 171.
- Lammerts, E.J., M. Nijssen, A.P. Grootjans, A.M. Kooijman & A.P. Oost (2009). Het belang van ruimte- en tijdschalen voor ecologisch herstel van het kustlandschap. De Levende Natuur 110: 158-163.
- Ministerie van LNV (2006). Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Roos, R. (2019, red.). Bloeiende duinen. Uitgeverij Natuurmedia, Goedereede.
- Van Dobben, H.F., R. Bobbink, D. Bal & A. van Hinsberg, 2012. Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en leefgebieden van Natura 2000. Alterra-rapport 2397, Wageningen.
- Van Haperen, A. (2002). Duinstruwelen in de Manteling van Walcheren, een recent fenomeen? De Levende Natuur 103(3): 82-86.